

Capitolul I. Societatea și dreptul penal

Secțiunea 1. Societatea, ilicitul juridic și ilicitul penal

1. În 1939, Vintilă Dongoroz sesiza esența vieții sociale ca „viață de relațiune”, cum o numea el^[1]. Orice societate cuprinde o serie de elemente, între care ființa umană este silită să acționeze, să interacționeze și să relaționeze respectând dezideratele vieții sociale, dar răspunzând în același timp și propriilor nevoi și trebuințe. Concilierea acestor două chestiuni reprezintă sâmburele bunei funcționări a societății. Atunci când o conduită umană se încadrează în tiparul de comportament social-dezirabil, ea este calificată ca fiind **convenabilă** pentru societate și grupul social. Ori de câte ori conduita umană depășește, încalcă sau înfrânge acest tipar, ea va fi calificată drept **neconvenabilă** și sancționată ca atare^[2].

În cadrul acestor mecanisme sociale complexe, rolul principal este deținut de ordinea juridică sau **Dreptul**, definit succint ca fiind ansamblul regulilor de conduită impuse de puterea publică și menite a asigura ordinea în societate^[3]. Dreptul nu poate exista decât în cadrul societății – *ubi societas, ibi ius* –, fiind forma cea mai expresivă, mai precisă și mai sigură de disciplinare a ordinii sociale^[4].

Regulile de conduită socială reprezintă comenzi, ordine sau precepte prin care societatea ne cere să facem ceva (*iussum*), să nu facem ceva (*vetitum*) sau să facem ceva în anumite condiții

^[1] V. Dongoroz, *Drept penal*, reeditarea ediție din 1939, Asociația Română de Științe Penale, București, 2000, p. 7.

^[2] Termenii sunt preluați de la Vintilă Dongoroz, care vorbește despre acțiune convenabilă și acțiune neconvenabilă. Acțiunea neconvenabilă ar implica reacțiunea din partea societății, care, la rândul său, trebuie să respecte cerința dezirabilității și a proporționalității, în caz contrar devenind ea însăși neconvenabilă și implicând o contra-reacțiune. A se vedea V. Dongoroz, op. cit., p. 7.

^[3] V. Dongoroz, op. cit., p. 9.

^[4] *Ibidem*.

(*permissum*), precum și consecința nerespectării preceptului, adică tipul de reacțiune socială care va interveni în vederea restabilirii ordinii sociale tulburate prin conduita neconvenabilă. Această consecință reprezintă **sancțiunea** regulii (*sanctio*).

În cadrul regulilor de conduită socială, normele juridice reprezintă o categorie distinctă, deosebită sub aspectul formei și al gradului lor de eficiență. Normele juridice sunt stabilite și impuse de puterea publică, fiind explicite, obligatorii și irefragabile pentru toți membrii societății. Sub aspectul conținutului substanțial, normele juridice sunt alcătuite din precept (*praeceptum iuris*), alcătuit din ipoteză și dispoziție, și din sancțiune (*sanctio iuris*), care este determinată și care poate consta în reparare, retribuție sau prevenție. Puterea publică este implicată în realizarea normelor juridice sub triplu aspect: edictarea normelor juridice se realizează de către puterea legiuitoare, aplicarea lor concretă se realizează de către puterea judecătorească, iar supravegherea respectării, precum și executarea sancțiunilor se realizează de către puterea executivă^[1].

2. Normele juridice, prin preceptul lor, limitează libertatea individuală de acțiune, stabilind o sferă a tolerabilității sociale a acțiunilor umane. Tot ceea ce preceptul regulilor de conduită nu oprește și tot ceea ce este conform cu acestea constituie sfera **licitului**, care ar cuprinde deci ansamblul acțiunilor umane permise sau tolerate de către societate. Tot ceea ce regulile de conduită interzic și tot ceea ce este contrar preceptului acestora constituie sfera **ilicitului**. Acesta ar cuprinde deci ansamblul acțiunilor umane nepermise și netolerate de către societate. În plus față de cele două categorii tranșante și monoculare, doctrina vorbește și despre două categorii intermediare – **ilicitul tolerat** și **ilicitul aparent**^[2]. Prima sintagmă s-ar referi la faptele de pericol social redus, dar care, formal, constituie o încălcare a preceptului normei juridice, iar cea de-a doua la acele acțiuni sau inacțiuni care eludează conținutul unor norme prohibitive sau onerative ori prin care se speculează anumite neconcordanțe legislative^[3].

[1] A se vedea V. Dongoroz, op. cit., p. 11; M. Djuvara, Teoria generală a dreptului. Drept rațional. Izvoarele dreptului pozitiv, Ed. All Beck, București, 1995, p. 63-66, 354-366; Gh. Mihael, R.I. Motica, Fundamentele dreptului, Ed. All, București, 1997, p. 18-41.

[2] V. Pașca, R. Mancaș, Drept penal. Parte generală, Ed. Universitas Timisiensis, Timișoara, 2002, p. 7.

[3] *Ibidem*.

Prin conținutul său, o regulă de conduită nu determină decât la modul abstract ceea ce este licit. În opinia lui V. Dongoroz, în regula de conduită nu găsim decât noțiunea sau conceptul ilicitului, adică **ilicitul abstract** sau **obiectivitatea ideologică a faptului**. Când regula de conduită a fost în mod efectiv încălcată, faptul sau activitatea prin care s-a înfrânt această regulă constituie **ilicitul concret** sau **obiectivitatea reală a faptului**^[1].

Illicitul reprezintă deci neconformitatea sau antijuridicitatea unei acțiuni (conduite) umane cu o regulă de conduită. Sub aspectul specificului normei juridice încălcate, ilicitul poate fi civil, administrativ, penal, fiscal etc. V. Dongoroz vorbește despre **ilicit penal** și **ilicit extra-penal**, după cum consecința nerespectării unei reguli de drept constă într-o pedeapsă sau doar o sancțiune reparatorie^[2].

Illicitul penal reprezintă forma cea mai gravă a ilicitului juridic, întrucât produce cea mai însemnată tulburare a ordinii juridice. Spre deosebire de celelalte forme de ilicit juridic apreciate ca fiind mai puțin grave pentru buna desfășurare a relațiilor sociale, ilicitul penal este expres și limitativ determinat de legiuitor și implică o reacție socială concertată, promptă și aspră din partea organelor specializate ale statului. Această reacție constă în aplicarea **pedepsei**, cea mai gravă sancțiune juridică existentă.

3. Delimitarea ilicitului penal de celelalte forme de ilicit juridic pe baza sancțiunii aplicabile – adică criteriul formal – a fost avansată de V. Dongoroz încă de la 1939. Acesta a venit cu propria-i viziune asupra criteriilor de delimitare a ilicitului penal de cel extra-penal, oferind o soluție proprie acestei chestiuni, după ce a avansat mai multe critici cu privire la celelalte criterii de delimitare propuse de literatura de specialitate. Teoriile anterioare ce propuneau delimitarea ilicitului penal de cel extra-penal pot fi grupate în două mai categorii: teorii ce marșează pe deosebirile cantitative și teorii ce pun accentul pe distincțiile de ordin calitativ între cele două forme de ilicit juridic, penal și extra-penal. Astfel, **teoria deosebirii cantitative avansează ca unic criteriu de delimitare gradul de pericol social al conduitei umane ce încalcă preceptul unei norme juridice. Faptele penale prezintă un grad de pericol social mai ridicat decât faptele prin care se încalcă o normă extra-penală, produc o tulburare mai gravă, mai însemnată ordinii sociale. Potrivit **teoriei deosebirii calitative**, distincția dintre ilicitul penal și cel extra-penal tre-**

^[1] V. Dongoroz, op. cit., p. 13.

^[2] *Idem*, p. 15.

buie realizată plecând de la elemente mult mai importante decât gravitatea faptei. Însă teoriile calitative sunt scindate în funcție de elementul pe care adepții îl propun pentru realizarea distincției. Astfel au fost propuse **criterii subiective** de delimitare, între care cel mai uzitat este cel al **intenției frauduloase**, văzută ca atitudine agresivă, voință și conștiință de a face rău. Alte criterii propuse în cadrul teoriilor deosebiri calitative sunt cele **obiective**. Astfel, este propusă delimitarea ilicitului penal de cel extra-penal în funcție de natura dreptului lezat, coloritul moral al faptului ilicit, rezonanța socială a faptului sau personalitatea făptuitorului. Potrivit adepților acestor criterii, ilicitul penal nesocotește un drept, pe când cel extra-penal nesocotește o îndatorire, cel penal înfrânge o comandă, pe când cel extra-penal înfrânge o obligație, cel penal încalcă drepturile obiective, pe când cel extra-penal încalcă drepturile subiective etc. Sau, plecând de la criteriul coloritului moral al faptului ilicit, ilicitul penal lovește în sentimentul de pietate sau milă, jignește conștiința morală a colectivității, nesocotește sentimentele morale ale colectivității, izvorăște din motive egoiste sau nesocotește sentimentul de solidaritate socială. Potrivit unor alte criterii obiective, ilicitul penal provoacă o reacție socială de tipul alarmării societății în genere, iar nu a unor persoane individuale, produce un rău public și social, produce dezordine socială sau pune în lumină personalitatea periculoasă, înclinațiile distructive și antisociale ale celor ce săvârșesc astfel de fapte^[1].

În ciuda multitudinii criteriilor propuse de doctrină în vederea deosebirii eficiente a ilicitului penal de celelalte forme de ilicit juridic, criteriul formal, al naturii sancțiunii aplicabile, apare ca fiind cel mai simplu și mai facil de utilizat. Astfel, se consideră ilicit penal orice fapt pentru care normele juridice prevăd o pedeapsă, spre deosebire de ilicitul extra-penal, sancționat doar cu o sancțiune pur reparatorie^[2].

[1] Cu privire la deosebirile ilicitului penal de celelalte forme de ilicit juridic, a se vedea: *V. Dongoroz*, op. cit., p. 17-21; *V. Pașca, R. Mancaș*, op. cit., p. 8; *I. Tănăsescu, C. Tănăsescu, G. Tănăsescu*, *Drept penal general*, Ed. All Beck, București, 2002, p. 39-45.

[2] *V. Dongoroz*, op. cit., p. 21.

Secțiunea a 2-a. Raportul juridic penal

§1. Aspecte generale privind raporturile juridice de drept penal

4. Necesitatea apărării valorilor esențiale ale societății constituie o condiție esențială pentru înseși existența și evoluția normală a acesteia. Respectarea obligațiilor de conduită instituite la nivel social asigură buna desfășurare a relațiilor sociale și ține societatea la adăpost de anarhie. În momentul neconformării conduitelor individuale la regulile standardizate de comportament instituite la nivel social, societatea, prin mecanisme complexe, intervine în vederea asigurării apărării sociale și restabilirii ordinii încălcate. Reglementarea prin normele de drept penal a relațiilor de apărare socială dă acestor relații forma specifică de raporturi juridice de drept penal^[1].

Raporturile juridice penale au fost definite ca fiind relații de apărare socială împotriva criminalității și combatere a acesteia prin normele dreptului penal^[2]. Autorul citat subliniază faptul că, pentru ca raporturile juridice penale să își poată aduce la îndeplinire menirea, este necesar ca, în prealabil, elementele lor fundamentale de structură să fie prefigurate în normele juridico-penale, impunându-se cerința ca aceste norme să conțină toate componentele necesare pentru o corectă reglementare juridică a relațiilor sociale de apărare^[3].

Trăsăturile caracteristice ale raporturilor juridice penale sunt determinate de specificul obiectului și de scopul reglementării lor juridice. Raporturile juridice penale sunt relații de apărare socială, deci principala lor caracteristică ar fi impunerea prin forța coercitivă a statului. Acestea nu sunt rezultatul vreunui acord de voință între părți, ci sunt impuse de lege. În literatura de specialitate s-a arătat că apărarea valorilor sociale de care depinde însăși existența societății nu poate face obiect de tranzacție, neputând fi lăsată la aprecierea destinatarilor legii penale^[4].

[1] C. Bulai, Manual de drept penal. Partea generală, Ed. All Beck, București, 1997, p. 55.

[2] Al. Boroș, Drept penal. Partea generală – conform noului Cod penal, Ed. C.H. Beck, București, 2010, p. 121.

[3] *Ibidem*.

[4] C. Bulai, op. cit., p. 55-56.

Însă în literatura de specialitate s-a mai arătat că, deși unitar în materialitatea sa, raportul juridic penal este plurivalent din punct de vedere juridic, același fapt uman (acțiune sau inacțiune) putând avea semnificație atât din punctul de vedere al dreptului civil (obligația de dezdăunare), al dreptului familiei (de exemplu, încetarea căsătoriei), dar și din punctul de vedere al dreptului penal (de exemplu, răspunderea penală pentru omor)^[1].

5. Raportul juridic penal reprezintă norma juridică penală în acțiune, norma juridică – și deci și norma juridică penală – găsindu-și realizarea doar în raportul social juridic. În teoria dreptului penal s-au conturat **trei opinii** referitoare la existența și caracterele raportului juridic penal. Astfel, potrivit unei prime opinii, nu există raport juridic penal, deoarece norma penală nu generează drepturi subiective și deci nu poate genera o relație socială bazată pe astfel de drepturi. Această opinie a fost îmbrățișată în dreptul penal român în mod singular de Mioara Ketty Guiu, care a preluat-o de la autori mai vechi, cum ar fi Fr. von Liszt, Garraud sau V. Manzini. Astfel, în concepția autoarei citate, nu putem vorbi despre un raport juridic penal, deoarece lipsesc cele trei elemente esențiale de care depinde existența raportului juridic în genere: a) subiectele sau părțile raportului juridic, determinate de norma juridică; b) conținutul, reprezentat de drepturile subiective și obligațiile corelative create de norma juridică; c) obiectul, prin care înțelegem acțiunile sau abstențiunile la care se referă drepturile și obligațiile^[2]. Aceeași autoare afirmă că, „deși este unanim admis la noi că dreptul penal reglementează raportul social dintre stat și infractor, este evident faptul că norma penală nu se adresează nici organelor de stat și nici infractorului, ci generalității oamenilor”^[3].

Opinia a rămas singulară în câmpul doctrinei penale române, însă reformulează teoria lui Karl Binding privind caracterul sancționator și subsidiar al dreptului penal. Teoria lui Binding a fost preluată voalat și trunchiat de către Florin Streteanu, care afirmă caracterul subsidiar al dreptului penal, dar arată că acesta nu trebuie confundat cu teoria naturii secundare sau accesorii a dreptului penal, potrivit căreia acesta ar avea un caracter pur sancționator,

[1] V. Pașca, Curs de drept penal. Partea generală, Ed. Universul Juridic, București, 2010, p. 50.

[2] M.K. Guiu, Noțiunea și temeiul răspunderii penale, în *Dreptul* nr. 10-11/1994, p. 76.

[3] *Ibidem*.

neavând un obiect propriu de reglementare și limitându-se la a sancționa nerespectarea unor conduite impuse de normele altor ramuri^[1]. Autorul avansează astfel opiniile unor autori italieni și spanioli care au reformulat teoria caracterului subsidiar al dreptului penal^[2].

Potrivit unei alte opinii, normele juridice cu conținut prohibitiv s-ar realiza și în afara unor raporturi juridice, menirea acestor norme nefiind crearea de raporturi juridice, ci abținerea de la săvârșirea unor fapte ce ar putea leza drepturi și interese^[3]. Prin urmare, în această ordine de idei, raportul juridic penal este rezultatul încălcării preceptului normei și ia naștere în momentul săvârșirii infracțiunii. Din acest punct de vedere, raportul juridic penal nu ar putea fi decât un raport juridic penal de conflict^[4]. I. Oancea definește raportul juridic penal ca fiind raportul arătat prin lege dintre stat (prin organele sale judiciare) și persoana care a săvârșit o infracțiune (infractorul), raport în care statul are dreptul de a aplica o pedeapsă, de a pedepsi (de a trage la răspundere penală), iar infractorul are datoria de a suporta acea pedeapsă (de a răspunde penalicește)^[5].

În fine, cea de-a treia opinie avansată în literatura de specialitate pornește de la cheștiunea efectelor normei juridice și a limitării acestora în timp. Astfel, din momentul edictării sale, orice normă juridică devine activă, mai precis obligativitatea respectării acestei norme și a conformării conduitei individuale preceptului său ia naștere la 3 zile de la data publicării în Monitorul Oficial sau la o dată ulterioară prevăzută în textul ei^[6]. Întrucât ar avea o obligativitate imediată, norma juridică penală dă naștere raportului juridic penal din momentul intrării sale în vigoare, raport care constă în obligația de conformare a destinatarilor acestei norme. Din acest moment

[1] *Fl. Streteanu*, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Rosetti, București, 2003, p. 26-28.

[2] *C. Fiore, G. Quintero Olivares*, citați de *Fl. Streteanu*, *op. cit.* p. 28.

[3] *N. Popa*, *Teoria generală a dreptului*, Ed. Actami, București, 1996, p. 152.

[4] *I. Oancea*, Unele considerații cu privire la raportul juridic penal, în S.C.J. nr. 2/1958, p. 174.

[5] *I. Oancea*, *Drept penal. Partea generală*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1971, p. 53; la fel, *idem*, *Tratat de drept penal. Partea generală*, Ed. All, București, 1994, p. 47. În același sens, a se vedea și *L. Biro, M. Basarab*, *Curs de drept penal*, București, 1963, p. 55; *M. Basarab*, *Drept penal. Partea generală*, vol. I., Ed. Fundației „Chemarea”, Iași, 1992, p. 34; *D. Pavel*, *Considerații teoretice în legătură cu raportul de drept penal*, în S.U.B.B., 1966, p. 81.

[6] A se vedea art. 78 din Constituția României.

vorbim despre un raport juridic penal de conformare, adică de sumisiune benevolă^[1] sau de cooperare^[2]. În momentul violării normei penale ia naștere un nou raport juridic penal de conflict sau de contradicție^[3], în cadrul căruia se poate identifica, pe de o parte, societatea, a cărei voință a fost înfrântă, iar, pe de altă parte, infractorul, care nu a înțeles să se conformeze preceptului normei juridice penale^[4]. În plus, V. Dongoroz vorbește și despre un al treilea raport juridic, cel procesual, care se naște odată cu urmărirea faptului penal în justiție^[5], idee preluată și de alți autori^[6].

6. Indiferent de tipul de raport juridic penal, literatura de specialitate este cvasiunanimă în a avansa caracteristicile sale esențiale. Astfel, raportul juridic penal prezintă caracteristicile tuturor raporturilor juridice, în sensul că este un raport **social** (desfășurându-se numai în societate), **de suprastructură** (este inclus în ordinea de drept ca parte a ordinii statale), **volitional** (exprimă manifestarea de voință liberă și conștientă a subiecților raportului juridic), **valoric** (evaluează un comportament social, prin aceea că exprimă importanța unor valori sociale ocrotite de lege), **istoric** (poartă amprenta unui timp social dat)^[7]. Nu în ultimul rând, raportul juridic penal este un raport **de putere**^[8], nefiind guvernat de principiul egalității părților, ci de poziția dominantă a subiectului său activ, statul, titular al lui *ius puniendi*.

§2. Raportul juridic penal de conformare

7. Raportul juridic penal de conformare poate fi definit ca fiind acel raport juridic ce ia naștere prin conformarea față de normele penale și constă în dreptul statului de a pretinde respectarea valorilor sociale ocrotite de lege și obligația membrilor societății, ca destinatari ai legii penale, de a respecta conduita descrisă în normele de incriminare^[9].

[1] V. Dongoroz, op. cit., p. 25.

[2] Al. Boroș, op. cit., p. 123.

[3] V. Dongoroz, op. cit., p. 25; Al. Boroș, op. cit., p. 123.

[4] V. Dongoroz, op. cit., p. 25-26.

[5] *Ibidem*.

[6] V. Pașca, R. Mancaș, op. cit., p. 112.

[7] N. Popa, op. cit., p. 278-284.

[8] V. Pașca, op. cit., p. 52.

[9] Al. Boroș, op. cit., p. 124.

Asemenea celorlalte tipuri de raporturi juridice, elementele raportului juridic penal de conformare sunt: subiectele, conținutul și obiectul.

Subiectele raportului juridic penal de conformare sunt, pe de o parte, **statul**, subiect determinat ce se substituie titularilor valorilor sociale și impune obligația celorlalți membri ai societății de a-și conforma conduita preceptului normei penale, adică de a se abține de la fapte ce aduc atingere sau periclitează valorile sociale ocrotite de norma penală sau de a realiza anumite acțiuni impuse de această normă. Statul are însă calitatea de subiect activ **principal** al raportului juridic penal de conformare, în vreme ce titularii valorilor sociale ocrotite prin norma penală au calitatea de subiect activ **adiacent**^[1]. Subiect pasiv al raportului juridic penal de conformare este orice persoana fizică sau juridică, căreia i se adresează legiuitorul prin comandamentul normei penale. Este vorba despre un subiect pasiv nedeterminat în individualitatea sa, toți membrii societății având obligația generală de a-și conforma conduita preceptului normei, fără excepție. În unele cazuri, norma penală se poate adresa doar unei categorii de subiecți pasivi, persoane care au o anumită calitate specială care reprezintă o cerință esențială a conținutului normei de incriminare (de exemplu, calitatea de funcționar public, militar, membru de familie etc.). În aceste cazuri, nu vor fi subiecte pasive ale raportului juridic penal de conformare decât persoanele care au această calitate specială cerută de lege.

Subiectul activ principal este precis determinat – statul –, în vreme ce subiectul activ adiacent este nedeterminat, dar determinabil în persoana oricărui destinatar al normei penale^[2].

În ceea ce privește **conținutul** raportului juridic penal de conformare, acesta constă în drepturile și obligațiile părților implicate în cadrul acestui raport, adică dreptul statului de a pretinde destinatarilor legii penale să aibă conduita impusă de normele de incriminare și în obligația corelativă a destinatarilor normei de a se conforma preceptului normei, adică de a se abține să facă ceea ce norma interzice sau de a face ceea ce norma penală impune.

Obiectul raportului juridic penal de conformare îl constituie conduita persoanei destinatare a normei penale, adică însăși conformarea^[3]. Aceasta ar consta în adoptarea conduitei corespunzătoare

[1] C. Bulai, op. cit., p. 60; V. Pașca, op. cit., p. 53; Al. Boroș, op. cit., p. 124.

[2] Al. Boroș, op. cit., p. 124.

[3] *Idem*, p. 125.

re dezideratului normativ penal. Realizarea obiectului raportului juridic penal de conformare înseamnă realizarea normei de drept penal în temeiul căreia a luat naștere respectivul raport juridic penal, adică realizarea ordinii de drept penal pe calea conformării benevole^[1].

8. Raporturile juridice penale de conformare *se nasc ex lege* și *durează* pe tot parcursul perioadei în care norma juridică penală este în vigoare și își produce efectele. Pe tot parcursul acestei perioade cuprinse între momentul intrării în vigoare și momentul ieșirii din vigoare a normei penale subzistă obligația de conformare a destinatarilor normei penale și dreptul corelativ al statului de a pretinde acestora conduita corespunzătoare modelului de comportament impus prin preceptul normei juridice penale. În cazul în care norma se adresează unor subiecți având o calitate specială, raportul juridic penal de conformare se naște de la data dobândirii de către o persoană a acelei calități.

Modificarea raportului juridic penal de conformare se produce ca urmare a modificărilor sau completărilor ulterioare care intervin în conținutul normei de incriminare. Aceste modificări pot avea ca efect fie extinderea, fie restrângerea sferei obligației de conformare^[2].

9. Raportul juridic penal de conformare *încetează* fie prin ieșirea din vigoare a normei penale (prin abrogare expresă sau tacită, ajungere la termen sau încetarea situației excepționale ce a determinat adoptarea sa), fie prin încetarea calității speciale în cazurile în care norma penală se adresează unor persoane ce trebuie să dețină o anumită calitate (de exemplu, militar, funcționar etc.). În principiu, durata de existență a raportului juridic penal de conformare nu este determinată, cu excepția raporturilor create prin intermediul normelor penale cu caracter temporar.

Pe bună dreptate s-a mai arătat că raportul juridic penal de conformare nu încetează prin neîndeplinirea obligației de conformare de către o anumită persoană, deci prin săvârșirea unei infracțiuni. Într-o atare situație, raportul juridic penal de conformare subzistă raportului juridic penal de conflict creat prin comiterea infracțiunii, întrucât infractorul are mai departe obligația de a respecta preceptul normei penale, chiar dacă a încălcat-o anterior. În caz contrar, el va răspunde și pentru noua infracțiune pe care o comite.

[1] A se vedea C. Bulai, op. cit., p. 61.

[2] Al. Boroj, op. cit., p. 125.

§3. Raportul juridic penal de conflict

10. Raportul juridic penal de conflict este definit ca fiind acel raport juridic care se naște între stat și infractor din momentul săvârșirii infracțiunii^[1] și constă în dreptul statului de a aplica sancțiunea prevăzută de norma penală încălcată (dreptul de a trage la răspundere penală) și obligația infractorului de a suporta sancțiunea (de a răspunde penal), ca urmare a nesocotirii normei^[2].

Subiectele raportului juridic penal de conflict sunt aceleași ca în cazul celui de conformare. Astfel, statul, ca reprezentant al societății, este subiect activ principal al raportului juridic penal de conflict, fiind unicul titular al acțiunii penale. Acțiunea penală se exercită prin intermediul unor organe specializate ale statului – organele judiciare –, motiv pentru care o serie de autori au avansat opinia conform căreia subiect activ al raportului juridic penal de conflict ar fi și organele judecătorești^[3]. Potrivit altor autori, statul exercită dreptul de trageră la răspundere penală a infractorului prin intermediul organelor judiciare, care însă nu acționează ca reprezentanți^[4] ai statului, ci în baza prerogativelor funcționale cu care au fost învestite fie prin Constituție (cazul organelor judecătorești și al Ministerului Public), fie prin legea de organizare (cazul organelor de cercetare penală și al celor de executare a pedepsei). Dreptul de a aplica pedeapsa este un atribut exclusiv al statului^[5], prin urmare, partea vătămată nu ar putea avea niciodată calitatea de subiect activ principal al raportului juridic penal de conflict^[6]. În literatura de specialitate s-a avansat și opinia potrivit căreia persoana vătămată prin infracțiune ar avea calitatea de subiect activ adiacent al raportului juridic penal de conflict^[7], opinie salutăată și de către alți autori, potrivit cu care ar fi de neconceput ca titularul valorii ocrotite de legea penală să nu fie participant al raportului juridic prin care i s-a lezat această valoare^[8]. În baza acestei calități de subiect activ adiacent, persoana fizică sau juridică titulară a valorii sociale ocrotite de legea penală are aptitudinea, în unele cazuri, de a decide

[1] *Idem*, p. 126.

[2] *M. Zolyneak, M.I. Michinici, Drept penal. Partea generală*, Ed. Fundației „Chemarea”, Iași, 1999, p. 45.

[3] *N.N. Polianski*, citat de *V. Pașca, R. Mancaș*, op. cit., p. 104.

[4] *L. Biro*, Aspecte ale raportului juridic penal, în *S.U.B.B.*, 1966, p. 90.

[5] *D. Pavel*, op. cit., p. 46-48.

[6] *L. Biro*, op. cit., p. 91; *M. Basarab*, op. cit., p. 22.

[7] *C. Bulai*, op. cit., p. 60.

[8] *V. Pașca, R. Mancaș*, op. cit., p. 104.

punerea în mișcare a acțiunii penale sau exercitarea acesteia și are dreptul de a participa în procesul penal ca parte vătămată.

În ceea ce privește subiectul pasiv al raportului juridic penal de conflict, acesta este întotdeauna determinat, fiind reprezentat de **infractor**, persoană fizică sau juridică. Pluralitatea de subiecți pasivi participanți la comiterea infracțiunii (adică la încălcarea preceptului unei norme penale) în calitate de autor, coautori, instigatori sau complici nu va determina și o pluralitate de raporturi juridice penale de conflict, existând doar unul singur. În schimb, vor exista atâtea raporturi juridice penale de conflict câte infracțiuni s-au comis, chiar dacă toate au fost comise de către aceeași persoană (sub forma concursului de infracțiuni sau a recidivei).

Subiectul pasiv al raportului juridic penal de conflict este cunoscut sub denumirea generică de infractor, dar are mai multe denumiri, în funcție de etapa procesual penală pe care o parcurge: făptuitor, din momentul comiterii faptei și până la începerea urmăririi penale; învinuit, din momentul începerii urmăririi penale și până la momentul punerii în mișcare a acțiunii penale; inculpat, din momentul punerii în mișcare a acțiunii penale și până la momentul rămânării definitive a hotărârii judecătorești de condamnare; condamnat, după rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești de condamnare^[1].

Conținutul raportului juridic penal de conflict este subiect de controversă în literatura de specialitate, controversă care pleacă de la disputa mai veche ce pune sub semnul întrebării aptitudinea dreptului penal de a crea drepturi subiective. Nu reluăm aceste discuții, dar ne mărginim în a defini dreptul subiectiv citându-l pe I. Deleanu: dreptul subiectiv este o prerogativă conferită de lege, în temeiul căreia titularul dreptului poate sau trebuie să desfășoare o anumită conduită ori să ceară altora desfășurarea unei conduite adecvate dreptului său, sub sancțiunea recunoscută de lege, în scopul valorificării unui interes personal, direct, născut, actual, legitim și juridic protejat, în acord cu interesul obștesc și cu normele de conviețuire socială^[2]. Unii autori italieni au negat caracterul de drept subiectiv al puterii punitive a statului, deoarece, spun aceștia, puterea punitivă ar fi o manifestare esențială a puterii jurisdicțio-

[1] *Idem*, p. 105.

[2] I. Deleanu, *Drepturile subiective și abuzul de drept*, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1988, p. 49. Cu privire la teoria drepturilor subiective, a se vedea M. Djuvara, op. cit., p. 275-280 și M.B. Cantacuzino, *Elementele dreptului civil*, Ed. All, București, 1998, p. 24-31.

nale a statului. Adevăratul titular al puterii punitive ar fi în această ordine de idei doar judecătorul^[1]. Cu toate acestea, însuși V. Dongoroz vorbește despre un drept subiectiv al statului de a pedepsi – *ius puniendi* –, care ar implica „dreptul statului de a cere respectarea normei penale și de a aplica pedeapsa prevăzută de normă, în caz de transgresiune”^[2].

Astfel, în opinia lui C. Bulai, conținutul raportului juridic penal de conflict ar consta în dreptul statului de a trage la răspundere pe infractor și de a impune aplicarea și executarea sancțiunii corespunzătoare, precum și din obligația infractorului de a răspunde pentru fapta săvârșită și de a se supune sancțiunii aplicate^[3]. Potrivit lui Al. Boroi, conținutul raportului juridic penal de conflict este format, pe de o parte, din dreptul statului de a impune aplicarea și executarea sancțiunii corespunzătoare infractorului, precum și din obligația statului de a acționa, prin organele sale competente, în strictă conformitate cu legea în stabilirea temeiurilor răspunderii penale și a sancțiunilor aplicabile; pe de altă parte, este format și din obligația infractorului de a răspunde pentru fapta săvârșită și de a se supune sancțiunii aplicate, dar și din dreptul de a pretinde statului respectarea strictă a legii în cadrul raportului juridic penal de constrângere, în sensul de a fi pedepsit în limitele legale și cu exercitarea drepturilor procesuale^[4]. I. Oancea vorbește despre dreptul de a pedepsi, adică de a cere și impune o pedeapsă al cărui titular este statul prin organele sale judiciare. Același autor arată că dreptul de a pedepsi mai poate fi numit și drept de a trage la răspunderea penală, deoarece tragerea la răspundere penală se reduce în fond la aplicarea pedepsei^[5]. Mai mult, instanța nu are numai dreptul de a pedepsi, ci și obligația de a face asta, întrucât organul judiciar acționează în numele statului și, ori de câte ori s-a săvârșit o infracțiune, el **trebuie** să intervină și să aplice o pedeapsă^[6]. Potrivit aceluiași autor, al doilea element al conținutului raportului juridic penal de conflict constă în obligația care revine infractorului de a suporta pedeapsa, de a răspunde penalicește. Această obligație se numește **răspundere penală** – în sens restrâns –, fiindcă răspun-

[1] *Fr. Antolisei*, Manuale de diritto penale. Parte generale, Giuffrè Editore, Milano, 1991, p. 52-53.

[2] *V. Dongoroz*, op. cit., p. 24.

[3] *C. Bulai*, op. cit., p. 62.

[4] *Al. Boroi*, op. cit., p. 127.

[5] *I. Oancea*, op. cit., p. 55.

[6] *Ibidem*.

derea penală ar fi tocmai obligația de a suporta pedeapsa prevăzută de legea penală^[1].

În ceea ce privește **obiectul** raportului juridic penal de conflict, acesta ar consta tocmai în finalitatea în vederea căreia acesta funcționează, adică din realizarea consecințelor ce decurg din norma încălcată^[2]. Obiectul raportului juridic penal de conflict constă deci în aplicarea și executarea sancțiunilor penale, adică a pedepsei principale, a pedepselor accesorii și a celor complementare, a măsurilor educative și a celor de siguranță. Este adevărat că o mare parte a autorilor români afirmă că raportul juridic penal de conflict ar avea ca obiect pedeapsa^[3], însă este evident că o astfel de definiție este incompletă, deoarece pedeapsa este doar una dintre sancțiunile prevăzute de legea penală și aplicabile în cazul săvârșirii unei infracțiuni, alături de măsurile educative, măsurile de siguranță și sancțiunile cu caracter administrativ^[4].

11. Raportul juridic penal de conflict ia naștere în momentul săvârșirii infracțiunii, fără ca prin aceasta să se pună capăt obligației de conformare, așa cum am arătat și anterior. Încălcarea obligației de conformare în mod repetat va determina nașterea atâtor raporturi juridice penale de conflict câte încălcări au avut loc. În literatura de specialitate s-au exprimat și opinii rămase fără ecou potrivit cu care momentul nașterii raportului juridic penal de conflict ar coincide fie cu momentul punerii sub învinuire a infractorului (L. Biro)^[5], fie cu momentul rămânării definitive a hotărârii de condamnare a infractorului (D. Pavel)^[6].

[1] *I. Oancea*, op. cit., p. 56.

[2] *Al. Boroș*, op. cit., p. 127.

[3] *C. Bulai*, op. cit., p. 62; *M. Basarab*, op. cit., p. 23; *C. Mitrache*, *Drept penal. Partea generală*, Casa de editură și presă „Șansa” SRL, București, 1995, p. 37.

[4] Profesorul C. Mitrache vorbește despre existența a trei categorii de sancțiuni aplicabile în dreptul penal: sancțiuni penale (pedepsele – principale, complementare și accesorii), sancțiuni de drept penal (măsurile de siguranță și măsurile educative) și sancțiuni în dreptul penal (sancțiuni cu caracter administrativ și sancțiunile civile care constau în restituiri și despăgubiri) – a se vedea *C. Mitrache*, op. cit., p. 137-138. Discuția cu privire la sancțiunile de drept penal este preluată de la *V. Dongoroz* (op. cit., p. 509-510).

[5] *L. Biro*, op. cit., p. 87.

[6] *D. Pavel*, op. cit., p. 51-54.